

Notitie Reikwijdte en Detailniveau
t.b.v. Strategische Milieubeoordeling
Streekplan Fryslân 2006

Provincie Fryslân

April 2005

1. RICHTLIJN SMB

1.1 INLEIDING

De nieuwe Europese richtlijn "betreffende de beoordeling van de gevolgen voor het milieu van bepaalde plannen en programma's" is per 21 juli 2004 van kracht. Deze richtlijn, die inmiddels Richtlijn SMB (Strategische Milieu Beoordeling) wordt genoemd, is in Nederland nog niet omgezet in nationale wet- of regelgeving waardoor de bepalingen in de Europese richtlijn rechtstreeks doorwerken. Verwacht wordt dat in 2005 de richtlijn geïmplementeerd zal zijn in de Nederlandse wetgeving.

Deze richtlijn bepaalt dat voor bepaalde plannen en programma's een 'strategische milieubeoordeling' (SMB) moet worden uitgevoerd. Het doel van een SMB is dat ook op strategisch niveau de milieueffecten van keuzes worden betrokken bij de afweging en vaststelling van plannen en programma's. Daarmee wordt een hoog milieubeschermingsniveau en daaraan gekoppeld een duurzame ontwikkeling beoogd. De resultaten van een dergelijke beoordeling worden vastgelegd in een milieurapport, dat samen met het ontwerpplan of – programma ter inzage wordt gelegd. De richtlijn is van toepassing op plannen en programma's die wettelijk of bestuursrechtelijk zijn voorgeschreven en die mogelijk belangrijke gevolgen voor het milieu hebben. Onder milieugevolgen worden ook de gevolgen voor natuur, landschap, cultuur erfgoed en externe veiligheid verstaan.

Het nieuwe streekplan voor Fryslân voor de periode 2005-2015, dat momenteel in voorbereiding is, is een plan dat voor een aantal onderdelen onder de nieuwe richtlijn valt. Voor deze onderdelen (en de samenhang daartussen) zal een SMB worden uitgevoerd in de vorm van een op te stellen milieurapport dat geïntegreerd wordt met het nieuwe streekplan.

In deze notitie 'reikwijdte en detailniveau' worden de onderwerpen cq. activiteiten benoemd waarop de milieubeoordeling zich zal richten, en wordt aangegeven op basis van welke criteria deze zullen worden beoordeeld. Met het vaststellen van deze notitie bepalen GS de reikwijdte en het detailniveau van de SMB voor het nieuwe streekplan.

1.2 LEESWIJZER

In paragraaf 1.3 wordt de werkingssfeer van de SMB-richtlijn in algemene zin omschreven. Paragraaf 1.4 gaat in op de procedure van een SMB. Hoofdstuk 2 geeft aan voor welke onderwerpen van het nieuwe streekplan een SMB zal worden uitgevoerd en waarop de selectie van deze onderwerpen is gebaseerd. Daarbij zal voor enkele belangrijke ruimtelijke ontwikkelingen worden aangegeven in hoeverre het streekplan kaderstellend is of activiteiten regelt waarvoor een passende beoordeling nodig is. Wanneer het streekplan niet kaderstellend is of geen passende beoordeling hoeft plaats te vinden, is een SMB niet nodig. De meerwaarde van een SMB is in dit geval ook gering.

Hoofdstuk 3 geeft een nadere toelichting op het ruimtelijke beleid voor de onderwerpen van de SMB. Hoofdstuk 4 geeft op hoofdlijnen de mogelijke alternatieven voor de geselecteerde onderwerpen aan, waarvan de milieugevolgen eveneens in beeld zullen worden gebracht. Hoofdstuk 5 gaat in op de wijze en het detailniveau waarop de mogelijke gevolgen voor het milieu zullen worden beschreven. In hoofdstuk 6 wordt ingegaan op de raadpleging van betrokken instanties en het advies van de Commissie MER. In bijlage 1 zijn het verslag van de bijeenkomst op 18-1-2005 en het advies van de Commissie MER opgenomen.

1.3 WERKINGSSFEER SMB-RICHTLIJN

Niet alle plannen en programma's vallen automatisch onder de SMB-richtlijn. Er dient een milieubeoordeling plaats te vinden indien:

a) er een plan of programma wordt voorbereid met betrekking tot landbouw, bosbouw, visserij, energie, industrie, vervoer, afvalstoffenbeheer, waterbeheer, telecommunicatie, toerisme en ruimtelijke ordening of grondgebruik en die het kader vormt voor de toekenning van toekomstige vergunningen voor de in bijlagen I en II bij Richtlijn 85/227/EEG (Europese richtlijn voor Milieu Effect Rapportage (MER) genoemde projecten, of

b) er een plan of programma wordt voorbereid waarvoor, gelet op het mogelijk effect op gebieden, een beoordeling vereist is uit hoofde van de artikelen 6 of 7 van Richtlijn 92/43/EEG (Habitatrichtlijn).

Ad a) Ondanks het feit dat de Richtlijn SMB nog niet is geïmplementeerd, adviseert VROM niet uit te gaan van de Europese MER-richtlijn maar van het Besluit milieueffectrapportage en aanvullend daarop de provinciale Milieuverordening. Concreet betekent dit dat indien *een plan of programma een kader biedt voor een activiteit die voorkomt in lijst C of D van het Besluit MER, of in de provinciale Milieuverordening*, er sprake is van een SMB-plicht.

Ad b) In artikel 6 van de Europese Habitatrichtlijn staat dat "voor elk plan of project dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het gebied, maar afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor een dergelijk gebied, wordt een passende beoordeling gemaakt van de gevolgen voor het gebied, rekening houdend met de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied". Het betreft hier zowel de Vogel- als Habitatrichtlijngebieden. Dit betekent dat indien *een plan of programma activiteiten mogelijk maakt die mogelijk significante gevolgen kunnen hebben voor een Vogel- en/of Habitatrichtlijn gebied*, er sprake is van een SMB-plichtig plan of programma.

Voor alle plannen die behoren tot categorie a) en/of b) geldt er een overgangsregeling.

Dit houdt in dat plannen of programma's waarvan de eerste formele handeling plaats heeft gevonden voor 21 juli 2004, en die binnen twee jaar na deze datum zijn vastgesteld, vrijgesteld zijn van de SMB-plicht. De eerste formele handeling van het streekplan is het ter inzage leggen van het ontwerp-streekplan. Dit zal plaatsvinden begin 2006 waardoor het streekplan SMB-plichtig is.

Zolang de implementatie van de Europese richtlijn in Nederlandse wetgeving nog geen uitsluitend geeft over de bevoegdheden van de provincie ten aanzien van de SMB van haar eigen plannen en programma's, gaat de provincie Fryslân ervan uit dat de opstelling van de SMB voor het streekplan moet worden beschouwd als een onderdeel van de voorbereiding van het plan. De GS-bevoegdheid daartoe volgt uit de artikelen 4a, tweede van de WRO en artikel 158 eerste lid, sub b van de Provinciewet. PS is het bevoegd gezag voor de vaststelling van de strategische milieubeoordeling.

1.4 PROCEDURE STRATEGISCHE MILIEUBEOORDELING

De procedure voor een SMB bestaat uit een aantal onderdelen.

De eerste stap bestaat uit het beoordelen of het plan of programma wel of niet SMB-plichtig is. Bij het besluit *betrokken instanties*¹ worden geraadpleegd.

De tweede stap bestaat uit het vaststellen van de reikwijdte en het detailniveau van de informatie die in het milieuraapport wordt opgenomen. Ook hier vereist de richtlijn dat de betrokken instanties worden geraadpleegd. Deze verplichting is ingevoerd om de kwaliteit van het milieuraapport te verbeteren. Een van de doelstellingen is het voorkomen dat later in de beoordelingsprocedure wordt getwijfeld of er in het rapport wel de juiste onderwerpen zijn behandeld en of dat voldoende uitgebreid is gedaan. Het is daarom wenselijk de betrokken instanties te raadplegen voordat begonnen wordt met het opstellen van het milieuraapport.

De eerste twee stappen kunnen met het oog op een efficiënte en eenduidige procedure worden gecombineerd.

Tijdens een ambtelijke ronde in september en oktober zijn de Friese gemeenten, de betrokken rijksinstanties en het waterschap geïnformeerd over de SMB. Op 18 januari 2005 is een uitgebreide informatiebijeenkomst voor de betrokken instanties georganiseerd om de richtlijn nader toe te lichten en om hen te raadplegen over de reikwijdte en het detailniveau van het milieuraapport; dit conform de procedurevereisten van de SMB-richtlijn. Dit is gebeurd aan de hand van de onderhavige notitie over reikwijdte en detailniveau SMB. De instanties zijn geraadpleegd over de onderwerpen van een SMB, de milieu-informatie die wordt betrokken bij de beoordeling van de milieueffecten van ruimtelijke ontwikkelingen, en over mogelijke alternatieven. De onderhavige notitie is naar aanleiding van de raadpleging en het advies van de Commissie m.e.r. nog op enkele onderdelen aangepast.

Opgemerkt wordt dat de beperking tot het raadplegen van betrokken instanties inhoudt dat het in dit stadium *niet* vereist is om milieudeskundigen of de Cie. MER. te raadplegen. Dit wordt voor een aantal onderdelen van een SMB (bij plannen met gevolgen voor Vogel- en habitatgebieden waarbij een passende beoordeling moet plaatsvinden) waarschijnlijk wel het geval wanneer de richtlijn is geïmplementeerd in nationale wetgeving. Hierop vooruitlopend is besloten de Commissie MER te vragen advies uit te brengen over de reikwijdte en het detailniveau van het milieuraapport voor het streekplan Fryslân.

Met de vaststelling van de onderhavige notitie over de reikwijdte en het detailniveau van de SMB, zullen GS de reikwijdte en het detailniveau voor het op te stellen milieuraapport definitief afbakenen en vastleggen. Dit vindt gelijktijdig plaats met de vaststelling van het voorontwerp streekplan op grond waarvan het bestuurlijke overleg wordt aangegaan.

Mede op basis van de verkregen adviezen en de notitie, wordt vervolgens het milieuraapport opgesteld. Het milieuraapport zal gezamenlijk met het ontwerpstreekplan begin 2006 ter visie worden gelegd voor de inspraak en voor de raadpleging van betrokken instanties.

Vervolgens wordt het definitieve streekplan opgesteld. Bij het vaststellen van het streekplan door Provinciale Staten dient gemotiveerd te worden op welke wijze milieuoverwegingen in het plan of programma zijn geïntegreerd, op welke wijze rekening is gehouden met inspraakreacties, en waarom gekozen is voor het plan of programma zoals het is aangenomen en niet voor

¹ Dit betreft instanties die wegens hun specifieke verantwoordelijkheden op milieugebied met de milieueffecten van de uitvoering van het plan of programma te maken kunnen krijgen. 'Instanties' betreffen officiële overheidsinstanties zoals milieu-inspecties, regionale of lokale besturen en betrokken ministeries die geïnteresseerd zijn of expertise hebben in de milieueffecten van de uitvoering van het plan of programma in kwestie". Voorbeelden zijn gedeputeerde staten, burgemeester en wethouders en waterschappen (of de ambtelijke diensten van deze bestuursorganen), inspectie VROM en de regionale directie van LNV en de ROB of RDMZ van het ministerie van OCW.

een alternatief. Tevens dient aangegeven te worden hoe de monitoring van de verwachte milieueffecten zal plaatsvinden.

2. ONDERWERPEN SMB

De SMB heeft niet op alle onderdelen van het streekplan betrekking. Zo zijn bijvoorbeeld niet alle uitspraken in het streekplan concreet genoeg om een kader te vormen voor toekomstige mer(beoordelings)plichtige besluiten. In dit hoofdstuk wordt aangegeven welke onderwerpen van het nieuwe streekplan in de SMB zullen worden opgenomen.

2.1 SELECTIECRITERIA

Bij de selectie van onderwerpen is ervan uitgegaan dat het moet gaan om:

1. onderwerpen waarvoor een passende beoordeling nodig is op grond van artikel 6 en 7 van de Europese Habitatrichtlijn en/ of
2. onderwerpen die vallen onder de C-lijst en de D-lijst (deze lijst bevat de grenzen/drempelwaarden) van het Besluit MER of onder de Provinciale milieuverordening, en waarover in het streekplan kaderstellende uitspraken worden gedaan.

Bij het eerste punt wordt opgemerkt dat een nadere inventarisatie van mogelijke activiteiten in of in de nabijheid van Vogel- en Habitatrichtlijn gebieden (VHR-gebieden), waarvoor mogelijk een passende beoordeling vereist is, nog zal plaatsvinden. Deze passende beoordeling richt zich op de invloed op de kwalificerende soorten op grond waarvan de VHR-gebieden zijn aangewezen. Hierbij kan het ook gaan om activiteiten die (qua omvang) beneden de grenzen van de C- en D - lijst van het Besluit MER of niet onder de Provinciale milieuverordening vallen (bij kleinschaliger activiteiten) of waarbij geen kaderstellende uitspraken worden gedaan.

Op basis daarvan zal worden bepaald of deze activiteiten mogelijk significante gevolgen hebben voor de kwalificerende soorten in de betreffende gebieden. In dit hoofdstuk wordt wel een voorzet gedaan voor de onderwerpen in het streekplan waarop de SMB zich wat betreft de passende beoordeling zal richten.

Bij het tweede punt wordt rekening gehouden met de concept-wetstekst van de Nederlandse implementatie van de SMB-richtlijn. Daarin is aangegeven dat van ruimtelijke kaderstelling eerst dan sprake is, wanneer de toon wordt gezet en locaties of tracé's worden aangegeven. Het gaat dus om ruimtelijk bepaalde en begrensde gebieden. Daarnaast is bij het bepalen van de kaderstellende uitspraken er van uitgegaan dat het gaat om onderwerpen:

- die ruimtelijk relevant zijn en die qua aard en schaal van provinciaal belang zijn;
- waarvoor het streekplan het ruimtelijke kader bepaalt voor de doorwerking en uitvoering, geheel of gedeeltelijk binnen de planperiode;
- waarvoor een SMB duidelijke meerwaarde heeft voor de planologische afweging.

Als algemeen principe geldt, dat voor een onderwerp redelijkerwijs in tijd en ruimte een causaal verband moet zijn te leggen tussen de voorgenomen activiteit en de milieugevolgen. Aard, omvang en ligging van de activiteiten moeten dus voldoende concreet zijn om de milieugevolgen ervan te kunnen aangeven.

2.2 SELECTIE VAN ONDERWERPEN

Hieronder is een overzicht gegeven van de onderwerpen uit het nieuwe streekplan voor Fryslân waarvoor een SMB zal worden uitgevoerd. Deze selectie is mede gebaseerd op de Kadernota Streekplan Fryslân 2005-2015 waarin de kaders voor het nieuwe streekplan zijn aangegeven (zoals Provinciale Staten die - geamendeerd - heeft aangenomen) en op het voorontwerp streekplan.

2.2.1 Passende beoordeling VHR-gebieden

Voor de passende beoordeling ten aanzien van VHR-gebieden, toegespitst op de hiervoor kwalificerende soorten, richt de SMB zich op relevante functieveranderingen in of nabij (externe werking) de VHR-gebieden. Het gaat hierbij op streekplanniveau om:

- recreatieve ontwikkelingen in relatie tot (vaar)recreatieve zonering en tot de geselecteerde recreatiekernen
- relevante landbouwkundige aspecten
- voorkeurslocaties voor stedelijke uitbreidingen in de bundelingsgebieden (en mogelijk bij de regionale centra)
- waterretentie in natuurgebieden
- eventueel zandwinning en ontgroningen, delfstofwinning (zout en gas) en baggerspecieactiviteiten (opslag/verwerking).

In het streekplan worden in algemene zin de mogelijkheden voor (vaar)recreatieve drukverhoging aangegeven op meren en vaarwegen (inclusief het Friese deel van het IJsselmeer) en in droge EHS-gebieden, op basis van kwetsbaarheid en de natuurdoelen. Dit in relatie tot de mogelijkheden voor (vaar)recreatieve ontwikkelingen in de omgeving.

Verder zijn er in algemene zin recreatieve ontwikkelingsmogelijkheden bij de recreatiekernen die in het streekplan zijn geselecteerd. Hoewel hierbij geen concrete ontwikkelingen worden benoemd, zal wel op het juiste abstractieniveau worden beoordeeld in hoeverre de recreatiekernen inpasbaar zijn t.o.v. de VHR-gebieden.

Bij relevante landbouwkundige aspecten gaat het vooral om de externe productiefactoren zoals ontsluiting, ontwatering e.d. Deze factoren kunnen van belang zijn voor de milieucondities in VHR-gebieden. In de passende beoordeling zullen de aspecten die het streekplan hierover regelt nader worden ingevuld op basis van de genoemde inventarisatie van activiteiten in en rond VHR-gebieden.

Op de locaties voor stedelijke uitbreidingen wordt hierna afzonderlijk ingegaan. In het kader van de passende beoordeling rond VHR-gebieden kan het echter ook om kleinere uitbreidingen bij en rond de stedelijke centra (en mogelijk de regionale centra) gaan, wanneer deze van significante invloed zijn op de kwalificerende soorten van de VHR-gebieden.

In het streekplan wordt uitgegaan van waterretentie in natuurgebieden, waaronder VHR-gebieden. Omdat dit van invloed kan zijn op natuurkwaliteiten van de VHR-gebieden wordt dit aspect betrokken in de SMB.

In het streekplan worden op hoofdlijnen de ruimtelijke uitgangspunten aangegeven voor winning van delfstoffen en zand, ontgroningen, en baggerspecieactiviteiten. Uitgangspunt is dat kwetsbare gebieden/ waarden zoveel mogelijk worden ontzien. Voor concrete initiatieven zal vervolgens een passende beoordeling nog nodig (kunnen) zijn. Voorzover het streekplan bovengenoemde activiteiten in/ nabij VHR-gebieden op enigerlei wijze mogelijk maakt, zal daarop in de passende beoordeling worden ingegaan.

Conclusie: Voor de passende beoordeling m.b.t. VHR-gebieden richt de SMB zich op:

- recreatieve ontwikkelingen in relatie tot (vaar)recreatieve zonering en recreatiekernen
- relevante landbouwkundige aspecten
- voorkeurslocaties voor stedelijke uitbreidingen (wonen/werken) in de bundelingsgebieden (en mogelijk bij de regionale centra)
- waterretentiegebieden in natuurgebieden
- eventueel zandwinning en ontgravingen, delfstofwinning (zout en gas) en baggerspecie-activiteiten (opslag/verwerking)

Bij de passende beoordeling moet worden nagegaan of bepaalde voorgenomen plannen of projecten in of nabij de VHR-gebieden in Friesland nadelige effecten hebben op (kwalificerende) natuurlijke waarden in het VHR-gebied. Indien geen nadelige effecten worden verwacht is er vanuit natuur geen belemmering voor het plan. Bij beperkte effecten is een passende toetsing en afweging noodzakelijk. Indien er echter sprake is van significante effecten is een zware toetsing en afweging noodzakelijk. Het plan of project is dan alleen toelaatbaar als:

- er geen alternatieven zijn,
- er sprake is van dwingende redenen van groot openbaar belang (waaronder ook sociale en economische belangen)
- er compensatie wordt geboden (in beginsel niet financieel).

Wanneer er prioritaire habitattypen/soorten in het geding zijn, zijn de redenen van groot openbaar belang beperkt tot argumenten die verband houden met de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid of voor het milieu wezenlijk gunstige effecten.

2.2.2 Kaderstellende uitspraken over m.e.r. (beoordelings) plichtige activiteiten

Verstedelijkingsmodel en netwerkstructuur

De kernenstructuur en de daarmee samenhangende netwerkstructuur zijn in directe zin niet kaderstellend voor MER-(beoordelings)plichtige activiteiten. Op regionaal niveau bestaat echter wel samenhang tussen de wijze van verstedelijking (stedelijke structuur), de wijze van ontsluiting (netwerkstructuur) en de milieueffecten van verstedelijking op een hoog schaalniveau. Dit geldt met name voor regio's met veel ruimtelijke dynamiek, zoals de Westergozone en de A7zone. De reële speelruimte is echter al mede bepaald door regionale beleidskaders, de (historische) posities, ligging, potenties en programma's wonen/ werken van kernen, en door de reeds ingezette infrastructurele projecten.

Met onderkenning hiervan zal in de SMB op een hoog (regionaal) abstractieniveau het verstedelijkingsmodel en de netwerkstructuur vanuit milieuoogpunt nader worden geanalyseerd. Dit mede als milieukundige onderbouwing - waar mogelijk en relevant - van de regionale beleidskaders waarvan wordt uitgegaan. Hierbij wordt aangesloten op onderzoek dat in het kader van de voorbereiding van het streekplan is verricht naar de samenhang tussen ruimtelijke structuur, mobiliteit en bereikbaarheid op basis van gebiedsprofielen op verschillende schaalniveaus. Daarin zijn twee ontwikkelingsstrategieën onderzocht (vierpolig netwerk en centrale stad met daaraan gekoppelde netwerkstructuren) op hun consequenties voor verkeer en vervoer en daaraan verbonden milieueffecten.

Conclusie: In de SMB zal op een hoog abstractieniveau (regionale schaal) het verstedelijkingsmodel en de netwerkstructuur vanuit milieuoogpunt nader worden geanalyseerd en onderbouwd. Dit op basis van onderzoek dat in het kader van de voorbereiding van het streekplan is verricht naar de samenhang tussen ruimtelijke structuur, mobiliteit en bereikbaarheid.

Recreatieve ontwikkelingen

In het streekplan wordt een aantal recreatiekernen benoemd waar recreatieve functies en recreatieve ontwikkelingen worden geconcentreerd. De locaties van (nieuwe) recreatieve functies zullen echter niet op de plankaart worden aangegeven. In dat opzicht is het streekplan niet kaderstellend. Wel zal in de SMB in algemene zin worden beoordeeld in hoeverre de recreatiekernen inpasbaar zijn t.o.v. de EHS-gebieden.

Recreatieve functies kunnen daarnaast afzonderlijk SMB-plichtig zijn, zoals de uitbreiding van een jachthaven met 100 ligplaatsen of meer. Indien een recreatieve of toeristische voorziening in het Waddengebied² is voorzien, geldt er een SMB-plicht indien deze activiteit een oppervlakte van 10 hectare of meer heeft. Bij de beoordeling van concrete locaties zal te zijner tijd een afzonderlijke SMB of MER moeten worden opgesteld.

Verder biedt het streekplan de specifieke mogelijkheid voor de vestiging van een grootschalige dagrecreatieve voorziening met 250.000 bezoekers per jaar of meer en/ of een oppervlakte van 25 hectare of meer. Concrete locaties of zoekgebieden worden hiervoor niet aangegeven. Wel geldt de randvoorwaarde van een optimale ontsluiting met auto en openbaar vervoer en een goede ruimtelijke en landschappelijke inpassing. In relatie daarmee is de ligging in of nabij een stedelijk centrum voor de hand liggend. In dat opzicht is het streekplan - op een hoog abstractieniveau en niet gekoppeld aan een concrete locatie - kaderstellend.

Conclusie: Voor wat betreft recreatieve ontwikkelingen zal het milieuraapport (SMB) zich toespitsen op de inpasbaarheid van recreatiekernen t.o.v. EHS-gebieden en op de mogelijkheid van een grootschalige dagrecreatieve voorziening in of nabij een stedelijk centrum.

Grootschalige functiewijzigingen (landinrichting)

De provincie wil grootschalige functiewijzigingen, onder meer door landinrichting, in de toekomst mogelijk blijven maken. Plannen voor landinrichting worden onder meer getoetst aan het streekplan. De inrichting dan wel de wijziging van de inrichting van het landelijke gebied, gekoppeld aan de inzet van het instrument landinrichting, is SMB-plichtig indien het een functiewijziging betreft naar natuur, recreatie, landbouw of water van een aaneengesloten gebied met een oppervlakte van 150 hectare of meer. Projecten met een administratief karakter en aanpassingsinrichtingen zijn van deze plicht uitgezonderd.

Het streekplan voorziet in dergelijke grootschalige functiewijzigingen met betrekking tot uitbreiding van Ecologische hoofdstructuur (EHS) en mogelijk voor wateropvang (zie hierna). Uitbreidingen van de EHS zijn al in verscheidene natuurgebiedsplannen aangegeven. Het streekplan is als ruimtelijk plan kaderstellend.

Conclusie: Voor wat betreft grootschalige functiewijzigingen worden in het streekplan kaderstellende uitspraken gedaan voor uitbreiding van de EHS en eventueel wateropvang die in een SMB worden betrokken.

Infrastructuur (vaarwegen en wegen)

In het streekplan worden uitspraken gedaan over de noodzaak van aanleg en aanpassing van wegen en vaarwegen waaronder:

- aanleg van de Zuiderzeelijn (hierop wordt nog afzonderlijk ingegaan);
- opwaardering van het Prinses Margrietkanaal (incl. deel in IJsselmeer);
- aanleg van de Haak en het Noordwest tangent bij Leeuwarden;
- verdubbeling van de N31 tussen Zurich en Midlum en op termijn bij Harlingen;

² Waddengebied: de Waddenzee alsmede het grondgebied van de aan de Waddenzee grenzende gemeenten (Provinciale Milieu Verordening)

- aanpassing van de A7 bij Sneek;
- realisering van de Centrale As en opwaardering van de N381 Drachten – Drentse grens;
- nader onderzoek naar nut en noodzaak van opwaardering van Van Harinxmakanaal.

Deze uitspraken zijn afgestemd op het nieuwe Provinciale Verkeers- en Vervoersplan (PVVP) dat momenteel door de provincie, wat eerder in de tijd dan het nieuwe streekplan, wordt opgesteld. Het PVVP is voor onderdelen eveneens een SMB-plichtig plan.

In de SMB die voor het PVVP wordt opgesteld worden de milieueffecten van aanleg en aanpassing van wegen en vaarwegen in beeld gebracht, voor zover deze mer-(beoordelings)plichtig zijn of een passende beoordeling vereisen. In het milieurapport van het streekplan zal hier naar worden verwezen en zonodig resultaten en conclusies daaruit worden weergegeven. Overigens zijn voor meerdere van deze voorgenomen projecten al uitspraken en beslissingen opgenomen in bestaande vastgestelde plannen. Uit overleg met VROM blijkt dat beleidskaders in bestaande plannen die opnieuw worden opgenomen in nieuwe plannen onderdeel van de SMB uitmaken.

Daarnaast zullen voor de concrete tracé's en trajecten afzonderlijke tracébesluiten worden genomen. In dat verband zullen de exacte tracé's en inrichtingswijzen worden bepaald, waar nodig ondersteund met een MER. Het streekplan zal hiervoor niet kaderstellend zijn.

Conclusie: Voor wat betreft infrastructuur zullen in het streekplan geen kaderstellende uitspraken worden gedaan die in een SMB moeten worden betrokken. Hiervoor wordt afgestemd met, verwezen naar en zonodig gebruik gemaakt van het nieuwe PVVP en de daarbij uit te voeren SMB, de reeds uitgevoerde of lopende afzonderlijke MER's en naar de te zijner tijd op te stellen tracébesluiten.

Glastuinbouw

De aanleg of wijziging van glastuinbouwlocaties met een oppervlakte van 50 hectare of meer vallen onder de SMB-plicht. In Noordwest-Fryslân zal maximaal 450 hectare bruto glastuinbouw worden toegevoegd. Voor de locatiekeuze van nieuwe glastuinbouw in Noordwest Fryslân wordt momenteel een (partiële) herziening van het streekplan voorbereid met daaraan gekoppeld een m.e.r. Deze m.e.r. is zowel gericht op de locatiekeuze(s) als op het inrichtingsniveau. Voor de opstelling van de m.e.r. is een ruim zoekgebied bepaald.

De (partiele) streekplanherziening krijgt de vorm van een concrete beleidsbeslissing. Dit is een volledig en afgewogen (eindbeslissing) met daaraan gekoppeld een eenduidige locatiebegrenzing waarvan niet meer kan worden afgeweken op bestemmingsplanniveau.

In deze (partiële) herziening zal de concrete locatiekeuze worden afgewogen en geregeld, afgezet tegen alternatieve locaties binnen het zoekgebied.

Conclusie: Voor wat betreft glastuinbouw zullen in het streekplan binnen een ruim zoekgebied geen kaderstellende uitspraken worden gedaan die in een SMB moeten worden betrokken. Er zal in de SMB wel afgestemd worden op en verwezen worden naar de afzonderlijke m.e.r., inclusief de hoofdconclusies en de milieuargumenten daarvoor.

Waterberging, waterretentie en waterafvoer

Er wordt gestreefd naar minimaal 350 hectare waterretentiegebied in 2015. Deze gebieden zullen een plaats krijgen in het lage midden van Fryslân en/of langs de beneden- en middenlopen van de beken in Oost-Fryslân. Het zoekgebied is naar onze mening zodanig ruim dat er geen sprake is van kaderstelling. Uitgangspunt is bovendien dat deze retentiegebieden op basis van vrijwilligheid worden aangewezen, waarbij het bestaande grondgebruik wordt gehandhaafd met waterberging als medegebruik. In de meeste gevallen zal het gaan om waterretentie in natuurgebieden.

Daarnaast wordt de Friese boezem tot 2015 uitgebreid met minimaal 700 hectare. De provincie vraagt aan de waterbeheerder om bij het project oevers en kaden de mogelijkheden voor boezemverruiming zoveel mogelijk mee te nemen. Daarnaast kan uitbreiding van de Friese boezem plaatsvinden in projecten gecombineerd met vaarwegverbreding, (vaar)recreatieve ontwikkelingen, woningbouw e.d., en in initiatieven voor nieuwe watergebieden. Omdat het in totaal om een aanzienlijke oppervlakte gaat en omdat er sprake is van functiewijzigingen, wordt dit aspect in de SMB meegenomen. Daarbij zal waar er sprake is van samenhang/ samenloop met de opgave voor waterretentie deze combinatie worden betrokken, incl. de mogelijke effecten daarvan op natuurgebieden.

Tevens zal er bij Harlingen een ruimtelijke reservering worden gemaakt voor een nieuw boezemgemaal. Het boezemgemaal is niet SMB-plichtig voorzover het gemiddelde jaardebiet van het stroomgebied minder dan 2000 miljoen m³ bedraagt (ca. 1.000 miljoen m³). Voor de aanleg van het gemaal kan het echter noodzakelijk zijn om een waterkering te doorsnijden. Het streekplan is hiervoor kaderstellend voorzover een ruimtelijke reservering wordt gemaakt. Deze wijziging van een waterkering is (waarschijnlijk) wel SMB-plichtig. Daarnaast zal er een globale ruimtelijke reservering worden gemaakt voor een nieuw boezemgemaal in Noordoost Fryslân en voor extra spuicapaciteit bij de Afsluitdijk. De reservering is gericht op het voorkomen van eventuele toekomstige wezenlijke belemmeringen in een ruim gebied, en wijst dus nog geen locaties aan. Locatie, capaciteit en uitvoeringswijze zijn ook nog niet bekend. Gelet hierop wordt geen SMB-plicht aangenomen.

Conclusie: Voor wat betreft waterberging, waterretentie en waterafvoer zal het milieurapport (SMB) zich toespitsen op:

- (waarschijnlijk) een ruimtelijke reservering voor een gemaal bij Harlingen voorzover een doorsnijding van een waterkering noodzakelijk is
- uitbreidingen van de Friese boezem met in totaal minimaal 700 ha, waarbij de samenhang met de opgave voor waterretentie wordt betrokken incl. mogelijke effecten op natuurgebieden.

Dijkversterking

In het streekplan wordt de noodzaak onderkend om op termijn de zeedijken en de dijken langs het IJsselmeer binnen- of buitendijks te versterken. De volgende principes worden hierbij gehanteerd: binnendijks waar het kan, buitendijks waar het moet, én: zo smal als het kan, zo breed als het moet.

De algemene lijn is dat het streekplan zich nog niet uitspreekt over de locatie (binnen- of buitendijks) en de wijze van dijkversterking. Dit zal op termijn worden bepaald en afgewogen. Er zullen wel reserveringszones langs dijken worden opgenomen om te voorkomen dat toekomstige dijkversterking wezenlijk wordt belemmerd.

Voor een aantal locaties/ dijkvakken is het echter gewenst om in het streekplan nu al een voorkeursrichting/ voorkeursoplossing aan te geven. Dit zal op een kaart in het streekplan worden aangegeven en betreffen:

- het dijkvak bij Noorderleegh, met een voorkeur voor buitendijkse versterking in verband met de aanwezige boerderijenreeks tegen de dijk;
- binnendijkse benutting van natuurlijke hoogtes bij Gaasterland, waardoor een buitendijkse versterking niet zinvol en niet nodig is;
- het bestaande aaneengesloten gebied van kustplaatsen, met een voorkeur voor buitendijkse versterking en maatwerkoplossingen met een zo gering mogelijk ruimtebeslag.

Op deze punten doet het streekplan kaderstellende uitspraken over de toekomstige dijkversterkingen. Deze onderwerpen zullen worden opgenomen in het milieurapport.

Conclusie: Voor wat betreft dijkversterking zal het milieurapport (SMB) zich toespitsen op enkele locaties/ dijkvakken waarvoor in het streekplan voorkeursrichtingen/ voorkeursoplossingen voor dijkversterking worden aangegeven.

Grootschalige verstedelijkingslocaties (wonen, werken en voorzieningen)

Nieuwe woningbouwlocaties zijn SMB-plichtig bij een omvang van 2000 woningen of meer in een aaneengesloten gebied, nieuwe bedrijventerreinen bij een oppervlakte van 75 hectare of meer (incl. milieuzones; voor het Waddengebied vanaf 50 hectare of meer). Gelet op deze aantallen, kan grootschalige verstedelijking aan de orde zijn bij de stedelijke centra.

In het streekplan zal richting worden gegeven aan de verstedelijking (wonen/ werken) rond de stedelijke centra in Fryslân (en mogelijk de regionale centra). Uitbreidingsrichtingen zullen op kaart worden aangegeven. Dit kan variëren van:

1. het aangeven van de algemene zoekruimte voor stedelijke uitbreidingen;
2. het aangeven van indicatieve locaties voor stedelijke uitbreidingen (bijv. met pijlen);
3. het aangeven van mogelijke locaties voor stedelijke uitbreidingen (bijv. met vlekken);
4. het aangeven van afgewogen locaties voor stedelijke uitbreidingen (bijv. met globale locatieaanduidingen).

In het eerste geval is er volgens ons geen sprake van ruimtelijke kaderstelling omdat de mogelijke locaties nog te onbepaald zijn. Bovendien is de algemene zoekruimte voor verstedelijking rond stedelijke centra niet direct gerelateerd aan MER-(beoordelings)plichtige activiteiten i.c. aan locaties voor wonen en werken met een bepaalde omvang en capaciteit. In de overige gevallen kan volgens ons wel gesproken worden van ruimtelijke kaderstelling. Daarbij zal waar relevant ook de relatie met de ZZL worden betrokken.

Waar gewenst kan mede gebruik worden gemaakt van opgestelde of nog op te stellen milieu-effect-rapportages of andere milieu-onderzoeken voor grote stedelijke uitbreidingslocaties (bijv. 'Leeuwarden-Zuid').

Voor winkels met een zeer grootschalige omvang en met een breed assortiment op perifere locaties - de zogenaamde grootschalige detailhandelsvestingen (GDV) - wordt in het voorontwerp streekplan ingezet op Leeuwarden als de meest logische locatie. In de aanloop naar het ontwerp streekplan wordt nog nader onderzoek gedaan naar de kansen en bedreigingen van dergelijke locaties. Deze activiteiten hebben overeenkomsten met de aanleg, wijziging of uitbreiding van een recreatieve of toeristische voorziening. Hieronder worden ook outletcentra en meubelboulevards geschaard. Deze activiteiten zijn SMB-plichtig bij een omvang van 250.000 bezoekers of meer per jaar en een oppervlakte van 25 hectare of meer.

Conclusie: Voor wat betreft grootschalige verstedelijkingslocaties (wonen/ werken) zal het milieurapport (SMB) zich toespitsen op stedelijke uitbreidingen rond de stedelijke centra, voorzover hiervoor in het streekplan indicatieve locaties, mogelijke locaties en/ of afgewogen locaties worden aangegeven, en voorzover de grenzen uit de C- en D lijst van het Besluit m.e.r. of de provinciale milieuverordening worden overschreden. De mogelijkheid van GDV in Leeuwarden zal in het milieurapport worden meegenomen.

Zuiderzeelijn (ZZL)

Op de streekplankaart zal globaal het (voorkeurs)tracé van een nieuwe snelle trein verbinding tussen Amsterdam en Groningen (ZZL) worden aangegeven in de vorm van een reservering. Dit tracé wordt grotendeels al bepaald door de ligging van de halteplaatsen bij de stedelijke centra. Bundeling met de snelwegen A7 en A32 ligt vervolgens voor de hand, zodat de effecten op natuur en landschap zo beperkt mogelijk zijn. In het vorige streekplan en in de bestaande plandocumenten voor de ZZL is hiervan dan ook steeds uitgegaan en als zodanig

vertaald. Voor het totale tracé van de ZZL zal een Masterplan ZZL worden opgesteld waarin het tracé met de halteplaatsen verder worden ingevuld. Het exacte tracé van de ZZL zal vervolgens worden bepaald in een afzonderlijk tracébesluit, gekoppeld aan een MER. Gelet hierop gaan wij er van uit dat het streekplan niet kaderstellend is voor verdere planvorming voor de ligging en uitvoering van de ZZL.

Conclusie: Voor wat betreft de ligging en uitvoering van de Zuiderzeelijn zullen in het streekplan geen kaderstellende uitspraken worden gedaan die in een SMB moeten worden betrokken.

Delfstoffen- en zandwinning, ontgrondingen, baggerspecie

In het streekplan worden op hoofdlijnen de ruimtelijke uitgangspunten aangegeven voor delfstoffenwinning, zandwinning, ontgrondingen, en baggerspecieactiviteiten. Uitgangspunt daarbij is dat kwetsbare gebieden/ waarden zoveel mogelijk worden ontzien. Voor concrete initiatieven zal een nadere beoordeling nodig zijn. Voorzover het streekplan de ruimtelijke kaders bepaald voor MER(beoordelings)plichtige activiteiten op dit gebied, worden deze betrokken in de SMB.

Conclusie: Voorzover in het streekplan ruimtelijke kaders worden bepaald voor MER-(beoordelings)plichtige delfstoffenwinning, zandwinning, ontgrondingen, en baggerspecieactiviteiten, worden deze betrokken in de SMB.

3. ONDERWERPEN EN VOORGENOMEN RUIMTELIJK BELEID

3.1 ALGEMEEN

Centraal in de visie op de ruimte van Fryslân staan de relaties tussen steden en het platteland, of preciezer geformuleerd: de wisselwerking tussen de stedelijke gebieden en het omliggende platteland met zijn vele verschillende kernen en zijn aantrekkelijke groene en blauwe ruimten.

De stedelijke gebieden en het omliggende platteland hebben elkaar nodig, elk vanuit hun eigen kenmerken en kwaliteiten. Leefbare sterke steden temidden van een aantrekkelijk vitaal platteland moeten elkaar aanvullen en versterken.

Uitgegaan wordt van concentratie van verstedelijking (wonen, werken en voorzieningen) in primair de stedelijke centra en secundair de regionale centra. Voor economische structuurversterking van Fryslân is een hogere graad van verstedelijking gewenst. Ook het draagvlak voor hoogwaardige stedelijke voorzieningen is daarmee gediend.

In de stedelijke gebieden wordt geïnvesteerd in benutting en de kwaliteit van het bestaande bebouwde gebied. Tevens wordt uitbreidingsruimte geboden voor nieuwe ontwikkelingen, in combinatie met ruimtelijke kwaliteit en efficiënt ruimtegebruik. De ontwikkeling van aantrekkelijke stadsrandgebieden vormt daarbij een belangrijke opgave.

Op het platteland wordt ruimte geboden voor ontwikkelingen passend binnen de plaatselijke verhoudingen en kwaliteiten van het gebied. De nadruk ligt hier op kwaliteit en minder op kwantiteit. Er wordt gestreefd naar het behoud van de vitaliteit van het platteland, en naar een sterke positie van de regionale centra die gezamenlijk de regionale verzorgingsstructuur vormen. Behoud en versterking van de kernkwaliteiten van het landelijke gebied vormt hierbij een

uitgangspunt. Binnen dit uitgangspunt bestaan mogelijkheden voor de introductie van nieuwe passende sociaal-economische dragers. Vooral vrijkomende (agrarische) bebouwing biedt daarvoor mogelijkheden.

3.2 RUIMTELIJK BELEID PER ONDERWERP

Hieronder worden voor de belangrijkste onderwerpen uit hoofdstuk 2 de verwachte beleidsrichtingen in het nieuwe streekplan aangegeven. Hierbij worden per onderwerp de beleidsdoelstellingen samengevat en toegelicht.

Recreatieve ontwikkelingen

Het ruimtelijke beleid voor recreatie en toerisme zal vooral gericht zijn op kwaliteitsverbetering. In de geselecteerde recreatiekernen vindt concentratie van recreatieve functies en ontwikkelingen plaats (naast de stedelijke en regionale centra). Dit om versnippering van recreatieve voorzieningen met de bijbehorende (landschappelijke) consequenties tegen te gaan, en om de onderlinge versterking tussen recreatieve functies - vaak verbonden aan het recreatieve imago van een plek - te bevorderen. Recreatiekernen leveren tevens een bijdrage aan de versterking van toeristisch recreatieve netwerken door het bieden van voorzieningen voor dag-, verblijfs-, en vaarrecreatie langs de netwerken.

Buiten de recreatiekernen en de stedelijke en regionale centra zijn meer kleinschalige voorzieningen mogelijk, zoals kamperen bij de boer en horecavoorzieningen op logische punten langs de netwerken.

In het streekplan wordt ruimte geboden voor een grootschalige dagrecreatieve voorziening, mocht er een realistisch initiatief vanuit de markt komen. Belangrijke voorwaarde bij een realistisch initiatief is een optimale ontsluiting, zowel met openbaar vervoer als met de auto. Tevens dient er een goede ruimtelijke en landschappelijke inpassing te worden gewaarborgd. In verband hiermee is een locatie in of in de nabijheid van een stedelijk centrum voor de hand liggend. In het vestigingsbeleid van het streekplan voor werkfuncties en voorzieningen wordt dit verder uitgewerkt.

Landinrichting

De komende jaren zal er ruimte worden geboden voor nieuwe functiewijzigingen in het landelijke gebied, als ruimtelijke functies en ontwikkelingen daartoe aanleiding geven; hieronder valt ook de realisering van nieuwe natuurgebieden als onderdeel van de invulling van de EHS en mogelijke uitbreidingen voor wateropvang. Vooral de (autonome) ontwikkeling van de landbouw is bepalend voor de mogelijkheden.

Bij functiewijzigingen wordt zoveel mogelijk gestreefd naar multifunctionaliteit. Daar waar er bovengemeentelijke belangen in het spel zijn zal de provincie, in overleg met de gemeenten, de koers bepalen. Randvoorwaarde bij functiewijzigingen is dat karakteristieke landschapstypen herkenbaar blijven.

Vaarwegen

De provincie wil het goederenvervoer over water stimuleren. Daartoe wordt het Prinses Margrietkanaal (Lemmer – Groningen) opgewaardeerd naar CEMT-klasse Va (schepen tot 3.000 ton), incl. het deel in het IJsselmeer. De zijtakken naar Drachten, Heerenveen en Sneek zijn met klasse IV voorlopig voldoende toegerust. Naar de opwaardering van het Van Harinxmakanaal wordt op een aantal aspecten nog nader onderzoek gedaan in het kader van het PVVP. Het streekplan is daarbij volgend ten opzichte van het PVVP.

Glastuinbouwgebieden

Het beleid voor glastuinbouw blijft gericht op concentratievorming. In Noordwest Fryslân zal maximaal 450 hectare glastuinbouw bruto worden toegevoegd. Op deze wijze wordt een levensvatbaar en volwaardig glastuinbouwgebied gevormd en wordt het mogelijk om schaalvoordelen te behalen. Het gaat hier om een projectvestigingslocatie die in het landelijke beleid tevens wordt ingezet voor herstructurering van de glastuinbouwgebieden in West Nederland. Op basis van de uitkomsten van de MER wordt binnen een ruim zoekgebied een locatieafweging gemaakt. Voor de locatiekeuze wordt momenteel een (partiële) herziening van het streekplan voorbereid. Tot 2015 wordt niet voorzien in een verdere uitbreiding van het aantal hectares glastuinbouw. Buiten het zoekgebied zal vestiging van nieuwe glastuinbouwbedrijven niet mogelijk zijn.

Waterberging en retentiegebieden

De retentiegebieden om wateroverlast tegen te gaan zullen in samenspraak met betrokken partijen een plaats krijgen in het lage midden van Fryslân en langs de beneden- en middenlopen van de beken in Oost-Fryslân. Uitgangspunt is dat deze retentiegebieden zoveel mogelijk op basis van vrijwilligheid worden aangewezen en dat het bestaande grondgebruik doorgang kan vinden. In deze gebieden zal sprake zijn van multifunctionaliteit, waarbij het in de meeste gevallen om een combinatie van natuur en water gaat.

Ook bij de uitbreiding van de Friese boezem wordt gestreefd naar multifunctionaliteit. Bij het zoeken naar deze gebieden wordt zoveel mogelijk aangesloten bij de in gang gezette integrale aanpak van de verbetering van oevers en kaden, en bij projecten voor vaarwegverbreding, (vaar)recreatieve ontwikkelingen e.d. Ook de landschappelijke effecten van deze verbeteringen spelen een rol.

Versterken en aanleggen van dijken

Vanwege de verwachte stijging van de zeespiegel zullen in de toekomst de huidige dijken langs de Waddenzee en het IJsselmeer moeten worden versterkt. In het streekplan worden ruime reserveringszones aangegeven waarbinnen de beheerders van deze dijken de exacte vrijwaringszones kunnen bepalen. In deze zones worden onomkeerbare ontwikkelingen die nadelig kunnen zijn voor de toekomstige versterking van de dijken niet toegestaan.

De algemene lijn is dat het streekplan zich nog niet uitspreekt over de locatie (binnen- of buitendijks) en de wijze van dijkversterking. Dit zal op termijn worden bepaald en afgewogen. Voor een aantal locaties/ dijkvakken wordt in het streekplan nu al wel een voorkeursrichting/ voorkeursoplossing aangegeven.

Grootschalige verstedelijkingslocaties

Wonen

Het streekplan zet in op concentratie van nieuwe woningbouw in de stedelijke bundelingsgebieden van Leeuwarden, Drachten, Sneek, Heerenveen, Harlingen en Dokkum. Voor de stedelijke bundelingsgebieden worden woningbouwtaakstellingen gehanteerd. Met woningbouwconcentratie worden de gewenste schaal en massa van de stedelijke centra ondersteund. Ook het draagvlak voor stedelijke voorzieningen en voor (hoogwaardig) openbaar vervoer is hiermee gediend. Daarnaast wordt landschappelijke versnippering tegengegaan en wordt een bijdrage geleverd aan beheersing van de (auto)mobiliteit.

De stedelijke bundelingsgebieden zijn op kaart begrensd. Hierbij wordt uitgegaan van een redelijke fietsafstand ten opzichte van het stedelijke centrum. Tevens wordt rekening worden gehouden met aard en omvang van de stedelijke centra.

Bij de stedelijke centra in de bundelingsgebieden zullen de meeste woningen gerealiseerd moeten worden. De bijdrage van de overige kernen aan de woningbouw binnen de bundelingsgebieden is beperkter en vooral kwalitatief en aanvullend van aard. Binnen de bundelingsgebieden Heerenveen respectievelijk Harlingen, behouden Joure resp. Franeker hun positie als belangrijke woonplaatsen.

Om het bestaande bebouwde gebied optimaal te benutten en daarmee een bijdrage te leveren aan efficiënt en duurzaam ruimtegebruik, wordt ernaar gestreefd dat ongeveer 30 tot 40% van de netto woningtoename plaatsvindt binnen bestaand bebouwd gebied. Deze streefpercentages liggen iets boven de woningtoename die in de afgelopen jaren in het bestaande bebouwde gebied van Fryslân is gerealiseerd.

Nieuwe stedelijke ontwikkelingen worden gekoppeld aan de kwaliteit en de capaciteit van infrastructuur en knooppunten, met aandacht voor ontsluiting met openbaar vervoer en fiets.

Werken

Er wordt binnen de provincie gestreefd naar een situatie waarin aan elk bedrijf een goede plek kan worden geboden. Dit kan worden gerealiseerd door een concentratie van grootschalige werkfuncties met tenminste een bovenregionale oriëntatie in de stedelijke centra, en een goede mate van spreiding van overige werkfuncties over Fryslân. Daarbij dient er een goede afstemming plaats te vinden tussen de locaties en de ontsluiting van de betrokken kernen. In het vestigingsbeleid voor werkfuncties en voorzieningen, wordt de afstemming tussen de bereikbaarheidseisen van functies en de ontsluitingskwaliteiten van locaties verder ingevuld.

Er wordt met name ruimte geboden aan de stedelijke centra en in aanvulling daarop de regionale centra om toekomstgerichte ontwikkeling van nieuwe bedrijventerreinen mogelijk te maken. Regionale en stedelijke centra zijn de eerst aangewezen locaties voor de opvang van bedrijven die niet meer passen binnen de plaatselijke verhoudingen van kleine kernen. Om toch aan de vraag van lokale bedrijven te voldoen die een sterke lokale binding hebben, worden enkele bedrijfsconcentratiekernen aangewezen. Daar is ruimte voor de lokale opvang van startende en uit hun jas groeiende bedrijven. Bij de overige kleinere kernen is groei en nieuwvestiging van lokale bedrijvigheid mogelijk voorzover passend binnen de plaatselijke verhoudingen van de kern; primair in het bestaande bebouwde gebied en secundair aan de rand van kernen binnen een aantal voorwaarden.

Kantoorvestigingen worden geconcentreerd in de stedelijke centra, waarbij Leeuwarden primair een opvangtaak heeft voor grootschalige kantoorvestigingen. In de regionale centra zijn mogelijkheden voor kleine kantoorvestigingen met een (boven)lokale functie. Voor zeer kleine, lokale kantoorfuncties zijn in principe in alle kernen mogelijkheden. In het ontwerp streekplan worden indicaties gegeven met betrekking tot maat en schaal van kantoren.

Voorzieningen

Voor de aantrekkelijkheid van kernwinkelgebieden is het belangrijk dat (nieuwe) detailhandel in winkelgebieden wordt geconcentreerd. Detailhandel op perifere locaties is mogelijk wanneer het gaat om volumineuze of gevaarlijke goederen die niet passen in de winkelgebieden.

Voor winkels met een zeer grootschalige omvang en met een breed assortiment van ook niet-volumineuze goederen op perifere locaties - de zogenaamde grootschalige detailhandelsvestigingen (GDV) -, wordt ingezet op Leeuwarden als meest logische locatie. Er zal nog nader onderzoek worden gedaan naar de kansen en bedreigingen van dergelijke locaties.

Zuiderzeelijn

Ter completering van de Noordelijke Ontsluitingsas wordt ingezet op de aanleg van een snelle internationale spoorverbinding tussen Groningen en Amsterdam, de Zuiderzeelijn (ZZL). Het tracé van de ZZL wordt grotendeels bepaald door de ligging van de halteplaatsen bij de stedelijke centra. Bundeling met de snelwegen A7 en A32 ligt vervolgens voor de hand zodat de effecten op natuur en landschap zo beperkt mogelijk zijn. Door aan te sluiten bij bestaande concentraties van wonen, werken en voorzieningen, wordt de kernenstructuur ondersteund en wordt het draagvlak voor de ZZL zo groot mogelijk. Op deze manier kan de groei van bedrij-

vigheid, werkgelegenheid en daarvan afgeleid wonen worden opgevangen in en rond de stedelijke centra.

4. ALTERNATIEVEN

Bij het opstellen van het steekplan wordt rekening gehouden met andere beleidsdocumenten die ruimtelijke gevolgen kunnen hebben voor Fryslân. Het gaat hierbij om plannen op Europees, landelijk en provinciaal niveau. Hierbij kan worden gedacht aan de volgende (in voorbereiding zijnde) plannen:

- provinciale plannen: Provinciaal Verkeer- en Vervoersplan, Provinciaal Milieubeleidsplan, Provinciale Milieuverordening, Provinciaal Waterhuishoudingplan;
- nationale plannen: Nota Ruimte, Nota Mobiliteit, Agenda Vitaal Platteland;
- Europese regelgeving: Vogel- en Habitatrichtlijn, Kader Richtlijn Water.

In de kadernota streekplan en het voorontwerp streekplan heeft de provincie op hoofdlijnen haar ruimtelijke beleid bepaald. De beleidskeuzes die hierin gemaakt zijn, geven aan binnen welke bandbreedten er naar alternatieven gezocht kan worden.

Voor de geselecteerde SMB-onderwerpen zullen de volgende mogelijke alternatieven bij de milieu-effectvoorspelling en de beoordeling in het milieuraapport worden betrokken.

Verstedelijkingsmodel en netwerkstructuur

Bij de analyse van het verstedelijkingsmodel en de netwerkstructuur zullen twee ontwikkelingsstrategieën betrokken worden, namelijk de centrale stad en het vierpolig netwerk. Bij de centrale stad ligt een speciaal accent op Leeuwarden binnen het stedelijke netwerk van Leeuwarden, Heerenveen, Drachten, Sneek, Harlingen, en Dokkum (vergelijkbaar met het streekplanmodel). Bij het vierpolig netwerk ligt een gelijk accent op de vier stedelijke polen van het stedelijke netwerk (Leeuwarden, Heerenveen, Drachten, Sneek).

Recreatieve ontwikkelingen

In het streekplan zullen geen concrete locaties voor (vaar)recreatieve ontwikkelingen worden aangegeven. Wel zullen in algemene zin de mogelijkheden voor (vaar)recreatieve drukverhoging rond natuurgebieden worden aangegeven.

Een alternatief daarbij is dat de mogelijkheden voor (vaar)recreatieve ontwikkeling op voorhand worden beperkt tot de gebieden waar de recreatieve druk nu al hoog is. Door deze sterkere concentratie van recreatieve ontwikkelingen worden rustige en stille gebieden van toekomstige drukverhoging gevrijwaard.

Een ander alternatief is meer spreiding van de recreatieve druk, zodat de drukke gebieden wat meer worden ontlast en ook in de rustige en stille gebieden drukverhoging optreedt.

Voor een eventuele grootschalige dagrecreatieve voorziening is een alternatief dat de koppeling met een stedelijk centrum wordt losgelaten. Vestiging in of bij bijv. een regionaal centrum, behoort in dit alternatief dan tot de mogelijkheden.

Waterafvoer/ wateropvang

Het alternatief voor een ruimtelijke reservering voor een nieuw boezemgemaal bij Harlingen is dat één of meerdere alternatieve locaties voor een nieuw gemaal langs de Waddenzee worden onderzocht. Één van de alternatieve locaties is in ieder geval een locatie/ reserveringsgebied bij Holwerd. Daarnaast zou een alternatieve locatie kunnen worden gezocht waarbij de waterkering intact blijft.

Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de noodzaak van een nieuw boezemgemaal langs de Waddenzee voor de toekomstige afwatering van Fryslân vaststaat.

Een alternatief voor de boezemuitbreiding kan zijn dat in plaats van meerdere uitbreidingen of nieuwe watergebieden, van één of slechts enkele grootschalige nieuwe watergebieden wordt uitgegaan die op de Friese boezem aansluiten en als zodanig daarvoor worden aangewezen. Er wordt altijd gestreefd naar multifunctionaliteit.

Hierbij wordt ervan uitgegaan dat – naast een nieuw boezemgemaal – de noodzaak van boezemuitbreiding en waterretentie voor de toekomstige afwatering van Fryslân vaststaat. Het Berenat, een initiatief voor een nieuw meer ten zuiden van Oudega (Smallingerland), wordt in dit verband als alternatief ook meegenomen.

Dijkversterking

Wanneer in het streekplan voor een aantal dijkvakken voorkeursrichtingen/ voorkeursoplossingen voor toekomstige dijkversterking worden aangegeven, hebben de alternatieven betrekking op alternatieve voorkeursrichtingen/ voorkeursoplossingen. Dit betekent:

- voor het dijkvak bij de Noorderleegh dat het alternatief van een binnendijkse versterking wordt onderzocht;
- dat bij Gaasterland van een buitendijkse oplossing wordt uitgegaan, rekening houdend met de natuurlijke hoogten en met de ondiepe vooroevers ter plaatse;
- dat bij de kustplaatsen van minder maatwerkoplossingen en van meer ruimte voor dijkversterkingen wordt uitgegaan, met een binnendijkse variant en met een buitendijkse variant.

Verstedelijkingslocaties (wonen, werken en voorzieningen)

Wanneer in het streekplan uitbreidingsrichtingen en uitbreidingslocaties (indicatief) rond de stedelijke centra (en mogelijk regionale centra) worden aangegeven, bestaat het alternatief uit één of twee alternatieve locaties/ richtingen voor uitbreidingen rond de betrokken centra. Daarbij zal waar relevant ook de relatie met de ZZL worden betrokken. Het uitgangspunt van concentratie van verstedelijking wordt gehandhaafd.

Een algemeen alternatief kan eruit bestaan dat de toekomstige vraag naar woningen en bedrijventerreinen volledig binnenstedelijk wordt opgevangen door herstructurering en inbreiding. Daardoor zijn uitbreidingslocaties niet meer nodig. Belangrijke randvoorwaarde daarbij is wel dat het benodigde programma - zowel kwantitatief als kwalitatief - binnenstedelijk kan worden gerealiseerd.

Een alternatief bij perifere grootschalige detailhandelsvestigingen (GDV) is dat ook andere stedelijke centra dan Leeuwarden voor GDV in beeld zijn.

Delfstoffen- en zandwinning, ontgroningen, baggerspecie

Wanneer in het streekplan ruimtelijke kaders worden bepaald voor MER(boordelings)-plichtige delfstoffenwinning, zandwinning, ontgroningen, en baggerspecieactiviteiten, zijn er alternatieven op het vlak van andere, mogelijk minder kwetsbare locaties (zonder mogelijke significante effecten op natuurwaarden) in combinatie met een mogelijk andere wijze van winning, ontgroning en/ of verwerking. Dit geldt ook voorzover een passende beoordeling voor deze activiteiten nodig is in relatie tot VHR-gebieden.

Een algemeen alternatief kan er uit bestaan dat er geen ruimte wordt geboden voor ingrijpende activiteiten.

5. DETAILNIVEAU EN WIJZE VAN MILIEUBEOORDELING

5.1 TOETSINGSKADER MILIEUBEOORDELING

Volgens de Europese richtlijn voor SMB bepalen de inhoud en het detailniveau van het plan/programma, het detailniveau en de reikwijdte van het milieuraapport. Bij een algemeen plan hoeft het milieuraapport geen gedetailleerde informatie en/of een uitvoerige analyse te bevatten. Tevens geeft de richtlijn aan dat enkel 'de mogelijke **aanzienlijke** milieueffecten van de uitvoering van het plan of programma alsmede van redelijke alternatieven, die rekening houden met het doel en de geografische werkingssfeer van het plan of programma, worden bepaald, beschreven en beoordeeld'. Alleen milieu-informatie die relevant is voor de afweging op het niveau van het plan/ programma, dient in het milieuraapport te worden opgenomen. Het detailniveau van de milieubeoordeling is dus afgestemd op het streekplan. De beoordeling zal op een globaal en hoger abstractieniveau plaatsvinden dan in bijvoorbeeld bestemmingsplannen.

De beschrijving van de milieueffecten wordt gerelateerd aan de nulsituatie. De nulsituatie gaat uit van de situatie bij ongewijzigd beleid; dit betekent dat het vigerende streekplan Friesland uit 1994 het referentiekader vormt voor de bestaande situatie en de autonome ontwikkeling (bij de autonome ontwikkeling gaat het dan niet om de geselecteerde onderwerpen voor de SMB). De ontwikkelingen in het nieuwe streekplan worden hiertegen afgezet.

Bij de milieubeoordeling wordt uitgegaan van de meest waarschijnlijke milieugevolgen. Deze worden gerelateerd aan de te beschermen waarden en aandachtspunten in het streekplan, zoals in navolgend schema 1 Toetsingskader aangegeven. Voor de te beschermen waarden vormen de waarderings- en signaleringskaarten die voor het streekplan gebruikt worden een belangrijke basis. Op deze kaarten staan de waarden en aandachtspunten waar de provincie rekening mee houdt bij bijvoorbeeld locatiekeuzen. Op basis van het toetsingskader zal de effectvoorspelling van de geselecteerde onderwerpen plaatsvinden.

Het toetsingskader waaraan de geselecteerde onderwerpen en de alternatieven worden getoetst, vormt een belangrijk onderdeel van het milieuraapport. Deze criteria zijn gegroepeerd tot een aantal aspecten van hetzelfde gewicht en in het navolgende overzicht schematisch weergegeven. De onderwerpen/ activiteiten en alternatieven die in het kader van een SMB voor het nieuwe streekplan worden getoetst, staan vermeld in hoofdstuk 2 en 4.

De milieubeoordeling zal zoveel mogelijk zijn gebaseerd op bestaande en beschikbare informatie. Dat wil zeggen dat wordt uitgegaan van bestaande informatie over de te beschermen waarden en gebieden in Fryslân. Daarnaast kan gebruik worden gemaakt van milieuraapporten die al zijn opgesteld of nog opgesteld gaan worden ten behoeve van latere plannen. Dit betekent dat een milieuraapport mag verwijzen naar een eerder rapport dan wel naar een nog op te stellen rapport waar de milieueffectbeoordeling meer op zijn plaats is.

Voor de te beschermen waarden wordt tevens gebruik gemaakt van de gegevens van Natura 2000, ecologisch onderzoek VHR-gebieden (Altenburg en Wymenga 2005), het Natuurbeleidsplan (natuurdoeltypen), bodembeschermingskaarten, de Cultuurhistorische Kaart, FAMKE, het Waterhuishoudingplan, het Milieubeleidsplan en de Milieuverordening, het (ontwerp)-PVVP etc.

Bij de milieubeoordeling zal ook het advies van de Commissie MER over de reikwijdte en het detailniveau worden betrokken.

5.2 HET MILIEURAPPORT

Het milieुरapport dient de informatie te bevatten die redelijkerwijs mag worden verwacht, rekening houdend met:

- de huidige stand van kennis en beoordelingsmethoden;
- de fase van het besluitvormingsproces waarin het plan/ programma zich bevindt en;
- de mate waarin bepaalde aspecten beter op een ander niveau van dat proces kunnen worden beoordeeld, teneinde overlappende beoordelingen te vermijden.

Het milieुरapport zal als een bijlage bij het streekplan worden opgenomen. In Bijlage I van de richtlijn SMB staat vermeld uit welke informatie het milieुरapport moet bestaan, waaronder een niet-technische samenvatting en een beschrijving van de voorgenomen monitoringsmaatregelen. Deze informatie is opgenomen in de inhoudsopgave van het milieुरapport zoals aangegeven in schema 2 hierna.

Toetsingskader

Aspect	Criterium	Effectbepaling
Bodem	Invloed op bodembeschermingsgebieden Invloed op grondwaterbeschermingsgebieden Invloed op aardkundige waarden Inklinking	
Water	Invloed op kwetsbare ecohydrologische systemen Invloed op regionale waterberging Invloed op waterkwaliteit (grond- en oppervlaktewater) Invloed op waterafvoer Invloed op verdroging / vernatting	
Natuur	Invloed op VHR-gebieden (passende beoordeling)	
	Invloed op Natuurbeschermingswetgebieden Invloed op Natuurmonumenten Invloed op overige EHS-gebieden incl. ecologische verbinding-zones Invloed op weidevogelgebieden/ ganzenopvanggebieden Invloed op overige kritische soorten	
Landschap en cultuurhistorie	Invloed op archeologische waarden Invloed op cultuurhistorische waarden Invloed op landschappelijke waarden	kwalitatief (-- , - , 0 , + , ++) óf (- , 0 , +) , indien moge- lijk kwantita- tief
Mobiliteit	Invloed op belasting wegennet (in relatie tot capaciteit bestaande netwerk, bereikbaarheid, hinder, ontsluiting gebied) Invloed op gebruik openbaar vervoer	
Overig (waaronder gezondheids-aspecten)	Relatie met geluidscontouren langs (snel)wegen en bestaande knelpunten geluidhinder Invloed op stiltegebieden Relatie met externe veiligheid (op basis van provinciale risico-kaart) Relatie met luchtkwaliteit (beoordeling op basis van Besluit luchtkwaliteit) Barrièrewerking Bereikbaarheid voorzieningen en recreatieve mogelijkheden Werkgelegenheid	

Schema 1: Toetsingskader (Bron: notitie provincie Gelderland en advies Cie. m.e.r.)

Samenvatting	
1.	Strategische milieubeoordeling Aanleiding Doel SMB in relatie tot het streekplan Procedure en betrokken partijen Aanpak milieueffectbeoordeling Reikwijdte en detailniveau informatie milieurapport
2.	Streekplan Fryslân 2005 – 2015 Inhoud en doel van het streekplan Relatie met andere Europese, nationale en provinciale plannen en programma's Relevante beleidsdoelstellingen Voorgenomen ruimtelijke ontwikkelingen Mogelijke alternatieven en varianten
3.	Beoordeling milieueffecten Omschrijving huidige situatie milieu Omschrijving autonome ontwikkeling (nulsituatie op basis van vigerend streekplan) Toetsingskader weergegeven door middel van criteria en toetsingskaarten Beoordeling milieugevolgen
4.	Beoordeling Vogel- en Habitatrichtlijn Beschrijving Vogel- en Habitatrichtlijngebieden Relevante ontwikkelingen en alternatieven Passende beoordeling, beoordelen milieugevolgen
5.	Maatregelen en monitoring Mitigerende maatregelen Voorgenomen monitoringsmaatregelen; evaluatie effectiviteit toetsingskader
6.	Niet-technische samenvatting
Bijlagen: Verantwoording gebruikte informatie, leemten in kennis en informatie, verwijzing naar SMB / MER (toekomstige) plannen en/of programma's Verantwoording van het afgevolde proces om te komen tot de milieubeoordeling	

Schema 2: Inhoudsopgave milieurapport (Bron: notitie provincie Gelderland en advies Cie. m.e.r.)

6. RAADPLEGING EN ADVIES COMMISSIE MER

Tijdens een bijeenkomst op 18-1-2005 heeft een raadpleging van betrokken instanties plaatsgevonden over de reikwijdte en het detailniveau van het SMB. In dat kader is naderhand door de gemeente Smallingerland nog een schriftelijke reactie ingediend. Daarnaast is de Commissie voor de milieueffectrapportage (commissie m.e.r.) om advies gevraagd. De Commissie m.e.r. heeft op 29-3-2005 advies uitgebracht. In bijlage 1 zijn het verslag van de bijeenkomst op 18-1-2005 en het advies van de Commissie m.e.r. opgenomen. De gemeente Smallingerland heeft een afzonderlijk schriftelijk antwoord gekregen waarin op een aantal specifieke punten wordt ingegaan.

6.1 RAADPLEGING

Naar aanleiding van de raadpleging van betrokken instanties over de reikwijdte en het detailniveau van het milieuraapport (incl. de schriftelijke reactie van de gemeente Smallingerland), is de onderhavige notitie aangepast op de volgende onderdelen:

- Voor de waterretentiegebieden in paragraaf 2.2.2 is opgenomen dat er sprake is van een ruim zoekgebied en dat het bestaande grondgebruik gehandhaafd kan worden, zodat er ook in dat opzicht geen kaderstelling is;
- Waterretentie in VHR-gebieden wordt waar nodig wel betrokken bij de passende beoordeling voor VHR-gebieden;
- Voor de uitbreiding van de Friese boezem in paragraaf 2.2.2 is aangegeven dat het naast gecombineerde projecten, ook om nieuwe watergebieden kan gaan. Concrete locaties voor boezemuitbreidingen zijn nog niet aangegeven;
- Bij de kustplaatsen in paragraaf 2.2.2 is het accent gelegd op de maatwerkoplossingen voor dijkversterking bij kustplaatsen (die staan centraal in de SMB), en niet op eventuele ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden; deze laatste toevoeging is daarom vervallen. De exacte begrenzing van het bestaande aanengesloten gebied van kustplaatsen wordt nog nader bepaald;
- Bij de algemene zoekruimte voor stedelijke uitbreidingen in paragraaf 2.2.2 is aangegeven, dat er geen directe relatie bestaat met locaties voor wonen en werken met een bepaalde omvang en capaciteit;
- De voorkeur voor buitendijkse dijkversterking bij de Workumerwaard is op grond van nieuwe inzichten vervallen;
- Bij de alternatieven in hoofdstuk 4 is de noodzaak van een nieuw gemaal, boezemuitbreiding en van waterretentie voor de toekomstige afwatering van Fryslân aangenomen. Het Berenat, een initiatief voor een nieuw meer ten zuiden van Oudega (Smallingerland), wordt hierbij meegenomen;
- Bij het aspect 'overig' in schema 1 is aangegeven dat daar ook gezondheidsaspecten onder vallen;
- De mogelijkheid van GDV in Leeuwarden wordt als een kaderstellende uitspraak in het SMB betrokken. Alternatief daarbij is dat ook andere stedelijke centra voor GDV in beeld zijn.

Op enkele plaatsen is de relatie met bestaande vastgestelde plannen, de autonome ontwikkeling (nulsituatie) en met nog te nemen besluiten verduidelijkt.

6.2 ADVIES COMMISSIE MER

De Commissie m.e.r. wijst in haar advies van 29-3-2005 op enkele aspecten die hierna worden behandeld en van een reactie voorzien.

De Commissie verzoekt om een samenhangende analyse in de SMB op regioniveau (A7-zone en regio Leeuwarden), mede in relatie tot het al dan niet doorgaan van de Zuiderzeelijn en de effecten daarvan en tot regiovisies of andere bestuurlijke afspraken in de regio's. In het SMB-rapport dient voor de regio's de speelruimte in programma, aantallen en locatiekeuze verkend te worden in relatie tot andere mogelijke (infrastructurele) ontwikkelingen.

Het SMB-rapport zal in ieder geval een globaal beeld moeten geven van de milieuargumenten voor of tegen een (zoek)locatie of ontwikkelingsrichting. Op grond hiervan moeten conclusies geformuleerd worden over het in het streekplan gekozen voorkeursalternatief. De keuze voor concentratie van verstedelijking betreft een bestuurlijke hoofdlijn die niet meer toegelicht hoeft te worden.

Reactie: Dit punt heeft vooral betrekking op de stedelijke structuur en de netwerkstructuur van Fryslân met de daaraan gekoppelde ruimtelijke consequenties. De onderbouwing en de samenhang daarvan horen vooral thuis in het streekplan zelf, dat het brede integratiekader van alle verstedelijkingsaspecten vormt. Daarbij wordt de reële speelruimte mede bepaald door:

- regionale beleidskaders en de Kadernota voor het nieuwe streekplan;
- de bestaande (historische) posities, ligging, potenties en programma's wonen/werken van kernen en de reeds ingezette infrastructurale projecten, die richting geven aan de verstedelijking.

Het is in dit verband niet zinvol om theoretische verstedelijkingsmodellen te onderzoeken die weinig realiteitswaarde hebben. Het al dan niet doorgaan van de ZZL - die vooral effecten zal hebben ná de streekplanperiode (2015) - is niet van wezenlijke invloed op de stedelijke structuur c.q. de beoogde verstedelijking. De ZZL met z'n halteplaatsen sluit goed aan op de gekozen stedelijke structuur en versterkt deze, maar als de ZZL niet doorgaat blijft de beleidsinzet op deze stedelijke structuur overeind.

Met onderkenning van de reële stuurruimte zal in de SMB op een hoog abstractieniveau het verstedelijkingsmodel en de netwerkstructuur vanuit een oogpunt van milieu nader worden geanalyseerd, mede als milieukundige onderbouwing - waar mogelijk en relevant - van de regionale beleidskaders waarvan wordt uitgegaan. Hierbij wordt aangesloten op onderzoek dat in het kader van de voorbereiding van het streekplan is verricht naar de samenhang tussen ruimtelijke structuur, mobiliteit en bereikbaarheid op basis van gebiedsprofielen op verschillende schaalniveaus. Daarin zijn twee ontwikkelingsstrategieën onderzocht (vierpolig netwerk en centrale stad met daaraan gekoppelde netwerkstructuren) op hun consequenties voor verkeer en vervoer en de daaraan verbonden milieueffecten. Dit vanuit een oogpunt van duurzaamheid.

Daarnaast wordt al invulling gegeven aan de onderbouwing van verstedelijkingslocaties rond de stedelijke centra en de daarbij te betrekken alternatieve locaties. Waar relevant zal hierbij ook de relatie met de ZZL worden betrokken.

De Commissie wijst op het belang om in het SMB-rapport:

- *helder aan te geven voor welke planonderdelen zoekzones en concrete locaties in het streekplan worden aangegeven; het verdient aanbeveling om de milieuambities die aan de bestuurlijke hoofdlijnen ten grondslag liggen te vermelden;*
- *bij de passende beoordeling de cumulatie van effecten van alle relevante verstoringsbronnen (incl. aanzienlijke infrastructurale ontwikkelingen) en de externe werking te betrekken;*
- *de SMB voor het streekplan en de SMB voor het PVVP op elkaar af te stemmen, waarbij ook de effecten van het eventueel niet doorgaan van de ZZL betrokken worden; de meest waarschijnlijke keuzes uit het PVVP kunnen daarbij als basis worden genomen;*

- de uitkomsten van de locatieafweging uit het MER voor de glastuinbouw te verwerken in de SMB door de hoofdconclusies over te nemen. Ook in geval van een globale zoeklocatie zullen de milieuarargumenten hiervoor in de SMB aan de orde moeten komen;
- de keuze en milieuarargumenten uit de deelstroomgebiedsvisie Fryslân over het vasthouden, bergen en afvoeren van water waar relevant in het SMB-rapport samen te vatten;
- het toetsingskader met concrete milieucriteria, mede in relatie tot uit te werken projecten, en milieubaardenkaarten goed inzichtelijk te maken. Er kan voor gekozen worden een globale inschatting te maken van de sociale en economische afwegingen en een indicatie te geven van de robuustheid en flexibiliteit van de alternatieven;
- alternatieven op hetzelfde abstractieniveau te beschrijven, met duidelijke conclusies ten aanzien van het gekozen voorkeursalternatief;
- de detaillering van de effectbeschrijving af te stemmen op het detailniveau van de betreffende beleidsbeslissing/ beleidsuitspraak. Een 5-puntsschaal (---/0/+/++) is gezien het strategische karakter van het plan een goede keuze; voor bepaalde aspecten kan een 3-puntsschaal voldoende zijn. Bij de effecten op de VHR-gebieden bezien of een meer kwantitatieve beschrijving mogelijk is. Construeer een beknopte lijst van geclusterde criteria of geef een beschouwing over de gewichten;
- aan te geven hoe de effectiviteit van het toetsingskader geëvalueerd zal worden;
- de leemten in milieu-informatie en de consequenties daarvan aan te geven;
- voorzover gebruik wordt gemaakt van andere SMB's of MER's, de conclusies en een korte onderbouwing daarvan in het SMB-rapport op te nemen.

reactie: Bij de opstelling van het SMB-rapport zal met deze aspecten waar mogelijk en relevant rekening worden gehouden.

De Commissie vindt het van belang om in het SMB-rapport aan te geven op grond van welke milieu- en andere argumenten recreatiekernen benoemd worden, zodat aannemelijk is dat de recreatiekernen ingepast kunnen worden t.o.v. de EHS en VHR-gebieden. Daarnaast vindt de Commissie de milieubeoordeling van een onbekende grootschalige dagattractie op een onbekende plaats weinig zinvol. Een locatieonafhankelijke vergelijking kan daarvoor wel een mogelijkheid zijn.

reactie: Het advies om in de SMB de aanwijzing van recreatiekernen te relateren aan de EHS-/VHR-gebieden in de omgeving wordt overgenomen. Overigens is bij de selectie van de recreatiekernen al wel op dit aspect gelet. In de SMB zal dit op het juiste abstractieniveau nader onderbouwd kunnen worden.

Een locatieonafhankelijke vergelijking heeft ons bij een grootschalige dagrecreatieve voorziening ook voor ogen gestaan. Dit kan in de SMB op een globaal niveau beoordeeld worden, zonder een koppeling met een concrete locatie.

De Commissie geeft aan dat in het SMB-rapport de oplossingsrichtingen voor de uitbreiding van de boezem en de retentiegebieden globaal verkend moeten worden op grond waarvan randvoorwaarden voor toekomstige planuitwerkingen/ projecten afgeleid kunnen worden. Meerdere geschetste varianten zijn hierbij mogelijk. Waterretentie in agrarische gebieden kan in bepaalde situaties minder schadelijk zijn dan waterretentie in natuurgebieden. Deze afwijking dient in de SMB aan de orde te komen, zodat het streekplan randvoorwaarden kan geven voor toekomstige projecten.

reactie:

Er is een verschil tussen boezemuitbreiding en waterretentiegebieden. Bij boezemuitbreiding is sprake van functiewijziging. Bij retentiegebieden wordt het bestaande gebruik gehandhaafd met waterberging als medegebruik. Het streekplan geeft een ruim zoekgebied aan waarbinnen op basis van vrijwilligheid retentiegebieden kunnen worden aangewezen; er worden geen concrete retentiegebieden aangegeven. In de meeste gevallen zal het gaan om waterretentie in natuurgebieden, hetgeen wordt betrokken in de passende beoordeling voor VHR-gebieden. Gelet op de wijze waarop de provincie met retentiegebieden omgaat, is er geen sprake van kaderstelling.

De door de Commissie geschetste varianten kunnen wel worden betrokken bij de invulling van mogelijkheden voor boezemuitbreiding in het SMB. Waar dat gewenst en haalbaar/ kansrijk is zal daarbij een relatie worden gelegd met de opgave voor waterretentiegebieden incl. de mogelijke effecten daarvan op natuurgebieden.

Indien het streekplan indicatief verstedelijkingslocaties aangeeft dient volgens de Commissie het SMB-rapport inzicht te geven in de milieuconsequenties van de verschillende alternatieven, waarbij ook locatiealternatieven rondom de stad globaal in beeld worden gebracht. Voor wonen en werken rondom Leeuwarden kunnen bijvoorbeeld noordelijke, westelijke en zuidelijke locaties tegen elkaar afgewogen worden. Met name de relatie met bestaande en toekomstige infrastructuur (al dan niet een halte van de ZZL bij Heerenveen-Noord en Drachten-Zuid) dient in de afweging betrokken te worden.

reactie: Met de Commissie zijn wij uitgegaan van het in de SMB in beeld brengen van (locatie)-alternatieven voor verstedelijking wanneer het streekplan indicatief verstedelijkingslocaties aangeeft. Dit is ook opgenomen in hoofdstuk 4 Alternatieven. Daarbij zal waar relevant ook de relatie met de ZZL worden betrokken.

Indien het streekplan kaderstellende uitspraken doet over (oppervlakte)delfstoffenwinning (zandwinning, zoutwinning) en baggerspecieverwerking, dienen volgens de Commissie de milieueffecten van keuzemogelijkheden in beeld te worden gebracht. Ook voor de effecten van zandwinning, zoutwinning en baggerspeciebergings op VHR-gebieden zal waar nodig een passende beoordeling moeten plaats vinden.

reactie: Deze onderwerpen zullen worden betrokken in de SMB voorzover sprake is van kaderstellende uitspraken, dan wel een passende beoordeling voor de VHR-gebieden nodig is. Dit is in de notitie aangegeven.

Bijlage 1 behorende bij de notitie reikwijdte en detailniveau t.b.v. de Strategische Milieubeoordeling streekplan Fryslân 2006 inhoudende:

- verslag bijeenkomst Strategische Milieubeoordeling (SMB) d.d. 18 januari 2005
- advies van de Commissie voor de milieueffectrapportage d.d. 29 maart 2005

Verslag bijeenkomst Strategische Milieubeoordeling (SMB) ten behoeve van het nieuwe streekplan Fryslân 2005-2015 d.d. 18 januari 2005

1. Openings- en welkomstwoord door N. Hoepman (projectleider nieuwe streekplan)
2. Korte presentie over de procedure, inhoud en reikwijdte van de uit te voeren strategische milieubeoordeling (SMB) in relatie tot het nieuwe streekplan door A. Hoks (provincie Fryslân)
3. Algemene inleiding over de aanleiding, inhoud en reikwijdte van de Richtlijn Strategische milieubeoordeling en de implementatie daarvan in de Nederlandse regelgeving (Wijziging van het Besluit milieueffectrapportage en van de Wet milieubeheer) door M. van Dreumel (ministerie VROM).

Procedurestappen bij SMB

- kennisgeving van het voornemen: formele (en eventueel extra) stappen aangeven
 - is niet verplicht op grond van de richtlijn, komt wel in wijziging van Besluit milieueffectrapportage als vereiste omdat er geen verplichte richtlijnen zijn en wel een startmoment nodig is
 - raadpleging bestuursorganen
 - opstellen van milieurapport
 - * Het meest milieuvriendelijke alternatief (MMA) is niet vereist bij de SMB
 - ter visie leggen van definitief milieurapport (in dit geval bij ontwerp-streekplan)
 - raadpleging van commissie m.e.r. over gevolgen voor Habitatrichtlijn-gebieden
 - niet verplicht op grond van de richtlijn komt wel in Besluit m.e.r. als vereiste
 - motiveringsplicht
 - monitoren
- overeenkomsten en verschillen met huidige m.e.r.-procedure of richtlijn SMB

Medegedeeld wordt dat de Strategische milieubeoordeling bij het Streekplan van Gelderland 2005 (SMB) onlangs ter inzage is gelegd. Dit rapport zal door de provincie Fryslân worden opgevraagd.

Meer informatie over de SMB is te vinden op:

www.vrom.nl dossier MER

www.infomil.nl

www.eia.nl

4. Vragen en discussie aan de hand van de concept-notitie Reikwijdte en Detailniveau t.b.v. Strategische milieubeoordeling Streekplan Fryslân 2005-2015 (SMB-notitie) onder leiding van N. Hoepman
N. Hoepman geeft aan dat dit het *formele moment is waarop ingevolge de richtlijn SMB de betrokken instanties (op bestuurlijk of ambtelijk niveau) worden geraadpleegd*, maar dat nagekomen reacties nog zoveel mogelijk zullen worden meegenomen.

1. Richtlijn SMB

H. Harmsma, gemeente Dongeradeel: Wat wordt verstaan onder het begrip milieu?
ook biodiversiteit en landschap?

N. Hoepman: Ja, zie ook blz. 20 van de SMB-notitie

F. v.d. Wouden, Infomil: zie voor de definitie van milieu ook de bijlage bij de Europese SMB-richtlijn

R. Bonnier, min. EZ: Er is in de notitie bij 1.4 sprake van betrokken instanties die worden geraadpleegd, maar daar worden de ministeries o.a. EZ niet bij genoemd.

N. Hoepman, prov. Fryslân: Het rijk moet breed worden gezien, ook de ministeries vallen daaronder

2. Onderwerpen SMB

2.2.1 VHR-gebieden

Y. Kingma, prov. Fryslân: 2.2.1. Passende beoordeling voor activiteiten in of nabij Habitatrichtlijngebieden die *significante gevolgen* kunnen hebben.

Het gaat om relevante functieveranderingen in/nabij VHR-gebieden, het hoeven niet perse kaderstellende uitspraken of m.e.r- (beoordelings)plichtige activiteiten te zijn. Dus ook kleinschaligere activiteiten kunnen er onder vallen indien hierover in het streekplan uitspraken worden gedaan.

M. van Dreumel, min. VROM: Vraagt of er voor het nieuwe Streekplan ook een VHR-toets wordt gedaan. Je moet in de gaten houden waar de passende beoordeling gaat spelen. Het kan betekenen dat wanneer het nieuwe Streekplan erg concreet wordt, er voor die onderdelen een VHR-toets gedaan moet worden. Hoe meer wordt meegenomen in de uit te voeren SMB bij het streekplan hoe minder uitgebreide SMB's op gemeentelijk niveau nodig zijn

N. Hoepman, prov. Friesland: Dit kan enigszins op gespannen voet staan met de behoefte van gemeenten aan beleidsvrijheid. Hoe concreter hoe minder beleidsvrijheid voor gemeenten.

Y. Kingma, prov. Friesland: Vertelt dat in opdracht van de provincie door een adviesbureau een onderzoek wordt uitgevoerd naar de (kwalificerende) soorten en habitats in Vogel- en habitatrichtlijngebieden in Friesland. De resultaten van dit onderzoek zullen gebruikt worden bij de VHR-toets voor het nieuwe streekplan.

W. Kromhout, gem. Leeuwarden: Vraagt wanneer het milieuraapport een formeel document is.

N. Hoepman, prov. Friesland: Op het moment dat we het milieuraapport samen met het ontwerp-streekplan ter visie leggen.

B. Verheij, gem. Vlieland: In hoeverre wordt er rekening gehouden met interprovinciale recreatieve stromen, vanuit het IJsselmeer en Noord Holland richting Waddenzee. (2.2.2. recreatieve ontwikkelingen).

N. Hoepman, prov. Friesland: Daar willen wij rekening mee houden.

J. Lottgering, prov. Friesland: In het huidige streekplan wordt er al onderscheid gemaakt in stille, rustige en drukke vaargebieden.

Nienk Hoepman concludeert bij dit onderwerp dat er verder geen reacties van de gemeenten zijn.

B. Verheij, gem. Vlieland: Hoe gaan jullie om met uitbreiding van locaties voor bedrijventerreinen die niet altijd bij steden hoeven te liggen.

N. Hoepman, prov. Friesland: Dat komt in de meeste gevallen niet over de ondergrens heen.

F. v.d. Wouden, InfoMil: Je moet waken voor een te globale passende beoordeling omdat je er later weer last van kunt krijgen. Je moet een compromis zien te vinden, anders loop je het risico dat je zaken weer over moet doen. Je moet waken voor een nietszeggende passende beoordeling.

B. Verheij, gem. Vlieland: Bij de VHR is een onderzoeksrapport van een passende beoordeling maar 5 jaar geldig, hoe zit dat bij de SMB?

Y. Kingma, prov. Fryslân: De geldigheidsduur van de uitgevoerde onderzoeken is waarschijnlijk maar enkele jaren. De passende beoordeling in het kader van het streekplan is als een soort voortoets te beschouwen. Een aanvullende passende beoordeling is in een later stadium bij concrete initiatieven door gemeente of initiatiefnemer altijd vereist.

F. v.d. Wouden, InfoMil: Vindt dat een positieve denkwijze.

2.2.2. Recreatieve ontwikkelingen

M. van Dreumel, min. VROM: Wij hebben heel lang geworsteld met de vraag, wat wordt nu precies verstaan wordt onder kaderstellend. Insteek Rijk: op het moment dat onderdelen van een streekplan relevant zijn voor toetsing van bestemmingsplannen dan kan er sprake zijn van een kader.

N. Hoepman, prov. Fryslân: Kaderstellende uitspraken in het streekplan zijn uitspraken m.b.t.m.e.r. (beoordelings)plichtige activiteiten (deze vallen onder de C en D -lijst bij het Besluit m.e.r. of onder de Provinciale milieuverordening)

Daar waar de toon wordt gezet, de ruimte wordt beperkt en locaties en zoekgebieden worden aangeven.

A. Hoks, prov. Fryslân: We hebben ook de relatie gelegd met waar ruimtelijke keuzes worden gemaakt, dan ben je kaderstellend bezig. Activiteiten die worden gekoppeld aan ruimtelijk bepaalde en begrensde gebieden.

W. Kromhout, gem. Leeuwarden, Loonstra, gemeente Lemsterland: Het is de vraag of bij het opnieuw vaststellen van (onderdelen van) een (streek)plan toch niet opnieuw sprake is van kaderstelling. Het milieu kan in 10 jaar tijd namelijk behoorlijk veranderd zijn.

M.v. Dreumel, min. VROM: Het basisprincipe lijkt te zijn: is de ontwikkeling al opgenomen in een vastgesteld formeel plan of programma, zo ja dan is het niet realistisch om te zeggen dat het om een nieuw kader gaat. Bij ongewijzigd beleid dus geen nieuwe kaderstelling c.q. SMB.

E. Ridder, gem. Smallingerland: In het nieuwe streekplan randvoorwaarden voor golfbanen opnemen zou wenselijk kunnen zijn. Dan is dat waarschijnlijk ook SMB-plichtig.

J. Lottgering, prov. Fryslân: Het huidige beleid van de provincie op het gebied van golfbanen is dat de provincie marktvolgend is, daarbij is bewust gekozen om het ruimtelijk beleid niet vast te leggen.

N. Hoepman, prov. Fryslân: Vraagt zich af of de provincie dan met meer criteria moet komen.

F.v.d. Wouden, Infomil: Als je in het streekplan iets wilt zeggen over een grootschalige dagattractie, dan gaat het er toch om waar je die grootschalige dagattractie zou willen hebben. Op die locatie, waar een goede infrastructuur aanwezig is en waar je veel mensen kunt verwachten, dus dicht bij een stedelijk gebied. Dergelijke keuzes zou je ook voor golfbanen kunnen maken.

N. Hoepman, prov. Friesland: Het gaat ook om nieuwe ontwikkelingen.

2.2.3 Grootschalige functiewijzigingen (Landinrichting)

N. Hoepman, prov. Fryslân: Constateert dat gemeenten ermee zijn geholpen als de provincie dmv de SMB er nader handen en voeten aan geeft

2.2.4 Infrastructuur (vaarwegen en wegen)

M. van Dreumel, min. VROM: Je verwijst hierbij naar het nieuwe PVVP en niet naar het bestaande PVVP. Het PVVP heeft ook een SMB-plicht. Bij een dergelijke verwijzing moet je bij het ter visie leggen van het streekplan ook de SMB van het PVVP ter visie leggen.

N. Hoepman, prov. Fryslân: Het nieuwe PVVP loopt net vooruit op het streekplan.

Y. Kingma, prov. Fryslân: De werkwijze voor het nieuwe PVVP is tot nu toe zo geweest dat in het nieuwe PVVP weinig tot geen zaken SMB-plichtig zijn. Dit moet gezien de voorgaande discussie over kaderstellende uitspraken in bestaande plannen nog nader worden gezien, ook in overleg met VROM. Ook rekening houden met de mogelijke situatie dat het PVVP later wordt vastgesteld dan het nieuwe streekplan.

P. Loonstra, gem. Lemsterland: Beleidskaders uit bestaande plannen, die worden overgenomen in nieuwe plannen zijn opnieuw onderwerp van besluitvorming. Juridisch gezien wordt het hele plan opnieuw vastgesteld en daarmee zouden deze onderdelen ook smb-plichtig kunnen zijn.

M. van Dreumel, min. VROM: Zegt toe e.e.a. nader uit te zoeken.

2.2.5 Glastuinbouw

Y. Kingma, prov. Fryslân: Bij de m.e.r. voor de ontwikkeling van glastuinbouw in Noordwest-Friesland in het kader van een partiele herziening van het streekplan (in de vorm van een concrete beleidsbeslissing) wordt ook een VHR-toets en passende beoordeling uitgevoerd.

2.2.6 Waterberging, waterretentie en waterafvoer

M. v. Dreumel, min. VROM: Uitspraken over waterretentiegebied zijn die ook niet kaderstellend?

Plannen in die gebieden worden er bijv. mogelijk aan getoetst.

J. van Belle, Oranjewoud: Waterretentie is bij voorkeur in natuurgebieden gedacht. Dan is er mogelijk sprake van een passende beoordeling.

N. Hoepman: Dit wordt nog nader gezien

E. Ridder, gem. Smallingerland: Wordt bij uitbreiding van de Friese Boezem ook het initiatief voor een nieuw meer bij Oudega (Berenat) meegenomen?

N. Hoepman, prov. Fryslân: Voor wat betreft het initiatief voor een nieuw meer bij Oudega, daar wordt in het verdere traject nog naar gekeken.

H. Runia, gem. Harlingen: Het nieuwe boezemgemaal bij Harlingen wordt mogelijk meegenomen in de bestaande infrastructuur, in combinatie met de Tjerk Hiddessluizen. Is het dan nog wel SMB-plichtig?

N. Hoepman, prov. Fryslân: Wijst er op dat de dijkdoorsnijding SMB-plichtig is.

H. Harmsma, gem. Dongeradeel: In hoeverre wordt de uitbreiding van de Friese boezem in het nieuwe streekplan concreet gemaakt? Dat is relevant voor de kaderstelling van de SMB.

2.2.7 Dijkversterking

B. Star, gem. Nijefurd: N.a.v. het derde aandachtspuntje vraagt hij welke gewenste ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden hier worden bedoeld.

N. Hoepman, prov. Fryslân: Ik kan daar nu nog niet concreet over zijn.

A. Hoks, prov. Fryslân: Het gaat hier om het begrenzen van het bebouwde gebied van de kustplaat-sen.

Runia, gem. Harlingen: Vraagt of er eerst ook afspraken gemaakt worden met de gemeenten over de onderwerpen die eventueel SMB-plichtig zijn.

N. Hoepman, prov. Fryslân: GS bepalen welke onderwerpen aan de SMB worden onderworpen (bepalen inhoud en reikwijdte SMB). Wel kan deze SMB-notitie, indien gemeenten met goede argumenten komen door nieuwe ontwikkelingen worden ingehaald.

Dit zal in het vervolgtraject van de SMB worden meegenomen.

In het kader van het nog te voeren bestuurlijke overleg over het voorontwerp-streekplan kan hierover nog gesproken worden. De SMB-notitie is dan wel al vastgesteld door GS

2.2.8 Grootchalige verstedelijkingslocaties (wonen en werken)

Broers, gem. Leeuwarden: Brengt de problemen die momenteel met het bestemmingsplan Leeuwarden Zuid spelen (bij de Raad van State) naar voren. Als de RvS een negatieve uitspraak zal doen, zal er een nieuwe MER moeten worden opgesteld, de stedelijke uitbreidingen bij Leeuwarden-Zuid moeten dan ook in de SMB worden meegenomen.

E. Ridder, Smallingerland: In hoeverre is de uitspraak over grootschalige detailhandel in Leeuwarden kaderstellend? De vraag is of Leeuwarden qua milieu de beste locatie is.

Daarnaast is het de vraag in hoeverre binnenstedelijke opvang realistisch is.

N. Hoepman, prov. Fryslân: De vraag m.b.t. de grootschalige detailhandel (GDV) zal nog in het kader van de SMB worden meegenomen.

H. Runia, gem. Harlingen: Het streekplan richt zich alleen op het vaste land, voor het Waddengebied ligt er een PKB. Hoe moeten wij omgaan met een eventuele uitbreiding van de haven in de richting van de Waddenzee?

Kardaun, gem. Vlieland: Vlieland zit met hetzelfde probleem.

M. van Dreumel, min. VROM: Als er sprake is van een toetsingscriterium, dan ook van kaderstelling.

A. Hoks, prov. Fryslân: Het voorontwerp streekplan zal hier uitspraken over doen.

2.2.9 Zuiderzeelijn

Geen reacties

4. Alternatieven

Van der Bij, gem. Lemsterland: Houden jullie ook rekening met geluidzones rond bedrijventerreinen die nu door VHR-gebieden lopen?

F. V.d. Woude, InfoMil: Bedrijventerreinen bruto is incl. de zones

N. Hoepman, prov. Fryslân: Welke bestemming ligt er op die zones?

F. v.d. Woude, Infomil: Dat is niet relevant. Het gebied van de geluidszones telt mee bij de brutoomvang van het bedrijfsterrein.

R. Bonnier, min. EZ: Als het gaat over zonering, gaat er meer spelen. Bij de VHR liepen wij tegen het begrip Externe werking op.

N. Hoepman, prov. Fryslân: Concludeert dat ook de zones moeten worden meegenomen

Harmsma, gem. Dongeradeel: T.a.v. alternatieven waterberging, een ander alternatief is 1 groot gemaal, maar dat wordt niet in de notitie genoemd.

A. Hoks, prov. Fryslân: Geredeneerd vanuit de besluitvorming over de BAF-studie is 1 groot gemaal geen alternatief.

5. Toetsingskader milieubeoordeling

N. Hoepman, prov. Fryslân: Bent u het ermee eens dat het streekplan uit 1994 het vertrekpunt en referentiekader is (nulsituatie). Waar hebben de gemeenten de meeste behoefte aan?

J. Van Belle, Oranjewoud: Valt beleid dat niet is uitgevoerd ook onder de nulsituatie?

M. van Dreumel, min. VROM: Er is de factor mens (milieuaspecten, richtlijnen die over gezondheid spreken, effecten van emissies op gezondheid). Dat moet je ook beoordelen in de SMB.

N. Hoepman, prov. Fryslân: Dit aspect zit nu in de categorie overig, nog explicieter opnemen?

F. v.d. Wouden, InfoMil: Hebben jullie ook al iets verteld over de directe werking?

De implementatie in de Nederlandse regelgeving (wijziging van Besluit milieueffect-rapportage en Wet milieubeheer) vindt momenteel nog plaats. Sinds 21 juli 2004 heeft de richtlijn rechtstreekse werking in Nederland en hebben we er mee te maken.

R. Kardaun, gem. Vlieland: Is er een centraal punt waar de milieu-rapporten naar toe moeten?

M. van Dreumel, min. VROM: Daarover is nog niets geregeld.

Van der Meij, VROM-inspectie Noord: Toetsen jullie de bestemmingsplannen (in de commissie van overleg en de commissie gemeentelijke plannen) nu al op het feit of er een MER of SMB nodig is?

A. Hoks, prov. Fryslân: Als onderdeel van de toetsing aan wettelijke regelingen zal er wel op gelet worden.

G. Baarsma, prov. Fryslân: Procedureel zal er naar gekeken worden of de SMB erbij zit als dat nodig is.

N. Hoepman, prov. Fryslân: Er zijn geen vragen meer. We hopen dat de bijeenkomst veel nieuwe inzichten heeft gegeven. Hij bedankt dhr. Van Dreumel voor zijn presentatie.

Dhr. Van Dreumel, min. VROM: Meldt nog dat er op 27 januari a.s. in Assen een bijeenkomst is over deze materie. Mocht iemand daar behoefte aan hebben dan kan men die bijeenkomst bezoeken.